

INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS ÉS -TERJESZTÉS

Digitalizálás

00/217

HAMPSON, Andrew: Scanning in the right direction = Libr. Technol. 4. vol. 1999. 5. no. 79-80. p.

Hogyan fogjunk hozzá a könyvtári gyűjtemény digitalizálásához?

Digitalizálás; Módszertani útmutató [forma]

A „digitális leképezés”, „szkennelés”, „digitalizálás” – és még több elnevezése – gyakorlatilag egy technológiát jelent: valamely fizikai objektum (esetünkben leginkább nyomtatott szöveg, vagy akár térkép, festmény, fénykép, dia- vagy mikrofilm, kézirat stb.) képének analógból digitális formátumúvá konvertálását. A digitális képről pontosan reprodukálható az eredeti információtartalma és megjelenése egyaránt (az esetleges hibákkal, de firkákkal, bejegyzésekkel is együtt).

Technológiáját tekintve a digitális kép igen kis képelemek (pixel) sorokba és oszlopokba rendezett halmozából áll. Minden pixelhez valamilyen szín-, ill. árnyalatérték tartozik, amely értékek bináris kódokban vannak, azaz végeredményben a digitális kép nullák és egyesek hosszú sorából áll. A képfelbontás az adott területen lévő pixelek számától (dpi) függ. A felbontást a felhasználás szerint kell meghatározni: ha csak képernyőn jelentjük meg, nem kell nagyobb felbontásban tárolni, mint amire a képernyő képes (ez adott esetben pl. 72 dpi lehet), ha viszont a digitális képet ki akarjuk nyomtatni, a nyomtatott szöveg megfelelő reprodukciójához akár 300 dpi felbontásra is szükség lehet. A digitali-

zálás etikai problémákat is felvet, ugyanis a digitális kép módosítható (így pl. egy a weben közzétett kép valódiságát csak az eredetire való hivatkozás valószínűsítheti).

Maga a digitális képalkotás azonban a digitalizálási folyamatnak csak egy fázisa: a teljes folyamat a digitalizálandó anyag kiválasztásával és előkészítésével kezdődik, ezt követi a digitális anyag majdani elhelyezésének (a fájlok elnevezésének, a könyvtárak kialakításának stb.) megtervezése, majd a megfelelő szkennelő eszközök kiválasztása és maga a „digitális leképezés”, a minőség ellenőrzése (ill. menet közbeni biztosítása), a digitalizált anyag megfelelő feltárása (a visszakereshetőség, felhasználhatóság érdekében), s végül a tárolás.

Fontos kérdés, hogy miért digitalizálunk, az erre adott választól függ ugyanis számos döntés a folyamat során. A legegyszerűbb és leggyakoribb ok a hozzáférés elősegítése, de az okok között szerepelhet: a hálózati terjesztés a szélesebb körű és szimultán hozzáférés biztosítására; a helymegtakarítás a nyomtatott eredetik helyettesítése révén; teljes szövegű visszakeresés biztosítása magasabb szintű kutatói használatra; a gyors áttekintés vagy böngészés lehetőségének nyújtása; a megőrzés, konzerválás elősegítése. Ezek az okok befolyásolhatják, hogy a folyamat során hogyan kezeljük az eredeti anyagot, milyen szkennelő eszközt használunk stb. Problémák adódhatnak abból, ha egyszerre több célnak akarunk a digitalizálással megfelelni, vagy ha több felhasználói csoport különböző igényei „versenyeznek” a digitalizálás eredményeiért.

Nem könnyű arra válaszolni, hogy mikor ne digitalizáljunk, de ellene szól pl. a túl magas költség (a

személyzet bérét is beszámítva), vagy ha ez eredeti anyagnak copyright jellegű megkötöttségei vannak. Az igen vagy ne, a miért és hogyan kérdéseire leginkább egy jól elkészített megvalósíthatósági tanulmány adhatja meg a választ.

(Mohor Jenő)

00/218

JOANNIC-SETA, Frédérique: Étude préalable a une opération de numerisation: la démarche menée a la Bibliothèque interuniversitaire Cujas = Bull. Bibl. Fr. 44. tom. 1999. 6. no. 76-79. p.

Res. angol és német nyelven

Vizsgálat digitalizálás előtt: egy francia egyetemi könyvtár példája

Digitalizálás; Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]

A digitalizálás kiváló eszköze lehet az állományfeltárásnak. Ha régi és törekeny dokumentumról van szó, tanácsos előtte széles körű vizsgálatokat folytatni a technikai és intellektuális lehetőségekről. A cikk a Cujas egyetemi könyvtárban alkalmazott módszert mutatja be, amelynek során az is cél volt, hogy a régi állomány digitális feltáráshoz dokumentumtervezetet dolgozzanak ki.

(Autoref.)

00/219

ALKHOVEN, Patricia: La numerisation des collections: les objectifs stratégiques de la Bibliothèque royale des Pays-bas = Bull. Bibl. Fr. 44. tom. 1999. 6. no. 80-87. p.

Res. angol és német nyelven

Az állomány digitalizálása: a holland Királyi Könyvtár tapasztalatai és tervei

Digitalizálás; Fejlesztési terv; Nemzeti könyvtár

Az elmúlt néhány évben a Holland Királyi Könyvtár (Koninklijke Bibliotheek) jelentős tapasztalatokra tett szert a digitalizálás terén. Minden digitalizálási projektet a könyvtári dokumentumok állományvédelmére kidolgozott országos program, a

„Metamorfoze” keretében koordinálnak és egyeztetik a holland elektronikus publikációk letéti helyével is. Mindegyik program foglalkozott olyan kérdésekkel is, mint pl. az adathordozók formátuma és élettartama. Országos szinten a Királyi Könyvtár a Rijksmuseummal és a DELTÁ-val (a tudományos folyóiratokkal kapcsolatos) közös projekteken vesz részt, nemzetközi szinten pedig a Bibliotheca Universalis nevű programban. A különgyűjtemények digitalizálásán kívül a könyvtár fő célja a következő években, hogy a használóknak minél több forrásdokumentumot szolgáltatson a kulturális örökséghez tartozó 19. századi régi állomány digitalizálása révén.

(Autoref.)

Lásd még 198

Adatok, információk rögzítése (írás, gépi adatbevitel stb.)

Lásd 218

Nyomtatott dokumentumtípusok

Lásd 121-122, 125, 184

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

00/220

HAYNES, David: Electronic publications: an agenda for national libraries and publishers = Alexandria. 11. vol. 1999. 3. no. 167-179. p. Bibliogr.

Elektronikus publikációk - a nemzeti könyvtárak és a kiadók teendői. Felmérési eredmények

Elektronikus dokumentum; Felmérés; Könyvkiadás; Nemzeti könyvtár

A tanulmány beszámol arról a kérdőíves felmérésről, amelyet a nemzeti könyvtárak és az elektronikus dokumentumok kiadói (és képviselőik) körében végeztek annak érdekében, hogy körvonalazzák az elektronikus publikációk archiválásával kapcsolatos legfontosabb kérdéseket. A projekt célja, hogy konszenzus jöjjön létre a nemzeti könyvtárak és a kiadók közötti jövőbeni megbeszélések napirendjéről. A kérdőíves felmérést az Európai Kiadók Szövetségének és az Európai Nemzeti Könyvtárak Igazgatói Konferenciájának Közös Bizottságával való tanácskozás előzte meg. A két szervezet által a legfontosabbnak ítélt témák a következők: szerzői jog, hozzáférési feltételek (beleértve a fizetési módokat is) és a metaadatok. A Közös Bizottság javaslata szerint a hozzáférési feltételek kérdésének elsőbbséget kell élveznie az elkövetkezendő megbeszéléseken. A másik két témával az Európai Parlament és más szervezetek már foglalkoznak. A hozzáférési feltételek tárgyalásánál olyan kérdések szerepeltek, mint pl. ki férhet hozzá az archivált elektronikus anyaghoz, milyen széles körben legyen elérhető, és egyidejűleg hány használónak engedélyezték a hozzáférést. A letöltés kérdése is megvitátást igényel. Általánosan elfogadták, hogy a nemzeti könyvtárak legyenek az elektronikus kiadványok fő tároló helyei. Abban is egyetértettek, hogy az offline publikációkat (pl. a CD-ROM-ok és a hanglemez) archiválni kell, de nem született konszenzus az online publikációkról (pl. webhelyek).

(Autoref.)

00/221

BOISMENU, Gérard - BEAUDRY, Guylaine: Publications électroniques et revues savantes: acteurs, roles et réseaux = Documentaliste. 36. vol. 1999. 6. no. 292-305. p. Bibliogr. 21 tétel.

Res. angol és német nyelven

Elektronikus publikálás és tudományos folyóiratok: szereplők, szerepek és hálózatok

Elektronikus publikáció; Folyóiratárak; Publikálás -tudományos kiadványoké; Számítógép-hálózat

A kutatóknak eredményeik közzétételére rendelkezésre álló számos lehetőség közül a tudományos folyóirat (akár nyomtatott, akár elektronikus) fontos láncszemet jelent a tudományos kommunikáció rendszerében. A tanulmány 200, nyolc szakterületről származó vezető folyóirat példáján keresztül azt mutatja be, hogy a kereskedelmi kiadók által kivett mértéktelenül magas előfizetési díj nincs feltétlenül összefüggésben a folyóiratok impakt faktorával. A nem kereskedelmi kiadók, így az egyesületek, egyetemi nyomdák vagy a könyvtárak kulcspozíciót foglalnak el. Ezért rendkívül fontos e kiadók bekapcsolása a hálózatokba.

(Autoref.)

00/222

BOULÉTREAU, Viviane - GAUVIN, Jean-François - DUCASSE, Jean-Paul: La publication électronique des thèses: un exemple franco-québécois de coopération a destination de la francophonie = Documentaliste. 36. vol. 1999. 6. no. 337-344. p. Bibliogr. lábjegyzetben.

Res. angol és német nyelven

Francia-kanadai közös fejlesztési terv egyetemi disszertációk elektronikus publikálására és terjesztésére

A cikk megjelent még a Documentation et Bibliothèque 1999. 4. számában is (183-189. p.)

Disszertáció; Elektronikus publikáció; Fejlesztési terv; Gépi dokumentumleírás; Számítógép-hálózat

A Cybertheses az Université Lyon 2 és a Presse de l'Université de Montréal közös programja a disszertációk elektronikus publikálására és terjesztésére. A cél módszerek kidolgozása a disszertációk Interneten történő előállítására és közzétételére olyan kifinomult technika segítségével, amely lehetővé teszi, hogy a felsőoktatási intézmények megőrizzék önállóságukat, ugyanakkor a létrejövő hálózaton kölcsönösen használhatják egymás kutatási eredményeit. A cikk bemutatja az SGML/XML-en alapuló strukturális modellt és a disszertációk hivatkozási szabványát (amely a Corporation for National Research Initiatives által javasolt modellen alapul). Hangsúlyozza olyan képzési programok szükségességét, amelyek során a doktoranduszok elsajátíthatják a strukturált elektronikus dokumentumok előállításának logikáját.

(Autoref. alapján)

00/223

MORRISON, Ian: www.nla.gov.au/pandora: Australia's Internet archive = Aust. Libr. J. 48. vol. 1999. 3. no. 271-284. p. Bibliogr.

Ausztrália Internet archívuma: a PANDORA projekt

Bibliográfiai számbavétel; Elektronikus publikáció; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Patriotika gyűjtemény; Számítógép-hálózat

A PANDORA betűszó a Preserving and Accessing Networked Documentary Resources of Australia elnevezést takarja. Az 1996-ban létrehozott program célja, hogy a résztvevők kidolgozzák az ausztrál online publikációk megőrzésére és a hozzáférés biztosítására vonatkozó elveket és folyamatokat, hogy válogatott publikációk archívuma jöjjön létre, továbbá, hogy felmérjék a közép- és hosszú távú megőrzéshez szükséges erőforrásokat, valamint országos szintű javaslatot dolgozzanak ki e publikációk tartós megőrzésére. A PANDORA gondozója Auszt-

rália Nemzeti Könyvtára (National Library of Australia, NLA).

A projekt keretében a kiválasztott forrás archiválása céljából megkéri a kiadó engedélyét, technikailag megvizsgálják a dokumentumot, például a tekintetben, hogy milyen (html, gif, jpg) fájlokat tartalmaz, majd megindítják az archiválást. Az archiváló szoftver log-fájljait megvizsgálják, és összevetik az archivált verziót az eredetivel, majd egy html-címoldalt készítenek a katalógusrekord és az archivált webhely közötti kapcsolat megteremtésére. Ezután az archivált dokumentum a munkafájlból a nyilvánosan elérhető szerverre kerül. PURL-t adnak a dokumentumnak, teljes katalógusrekordot készítenek, amely egyaránt kapcsol az eredeti webhelyhez és az archivált verzióhoz. Egy komplikációktól és technikai problémáktól mentes webhely esetében ez 5-6 munkaórát vesz igénybe.

1998-ban felülvizsgálták a folyamatot és célszerűnek látszott más könyvtárak bevonása is. A részvétel mellett Viktória Állam Könyvtára (State Library of Victoria, SLV) döntött. Az NLA válogatási kritériumai (<http://www.nla.gov/scoap/guidelines.html>) az SLV számára kiindulásul szolgáltak. Mindkét könyvtár kötelempéldányt kap a nyomtatott dokumentumokból, de eltérő az elektronikus kötelempéldányok szabályozása. Victoria állam esetében a fizikai entitással rendelkező elektronikus dokumentumokra (pl. CD-ROM-okra) terjed ki a szabályozás. Az online dokumentumok azonban egyik könyvtárba sem kerülnek be jogszabály alapján, viszont mindkét könyvtár felelősséget érez Ausztrália kulturális örökségének megőrzéséért.

A válogatás szempontja az NLA esetében a nemzeti érték, az SLV esetében a helyi és regionális fontosság. Amikor az NLA a válogatás mellett döntött, nem a rendelkezésre álló erőforrások korlátozott volta vezérelte, hanem a webes publikációk egy részének tartalmatlansága. Ahogy a nyomtatott dokumentumok közül sem gyűjti teljességgel az efemer jellegűeket, nem látja indokoltnak ezt tenni az elektronikus publikációk esetében sem.

Az NLA a Harvest szoftver egyik adaptációját használja. A Harvest eredetileg indexelő eszköz, amelynek számtalan olyan vonása van, amely előnytelen az archiválás szempontjából, ezért jelentős mértékben ártírták. Az új verzió sem képes azonban dinamikus fájlok, például legördülő menük, cgi-bin fájlok letöltésére, kereső ablakok kitöltésére stb. Ez a korlát azonban minden jelenleg használatos információgyűjtő szoftverre érvényes. Bár a technikai korlátok nem jelentenek alapvető válogatási szempontot, a szerkezetüknél fogva letölthetetlen weboldalakat nem archiválják mindaddig, amíg megfelelő technikai megoldást nem lehet találni a problémák megoldására.

1999. januárjára a PANDORA 140 ausztrál Internet-helyet archivált. Ehhez az „au” domainen kívül is kellett keresni a címeiket.

(Koltay Tibor)

00/224

DUCKETT, Bob: If you can't access it, does it exist? = Libr. Assoc. Rec. 99. vol. 1997. 4. no. 207. p.

Ha nem férünk hozzá, nem is létezik? Az elavult technológiákkal készült dokumentumok felhasználásának problémája

Hatékonyság; Információhordozó; Mikrofilmtechnika

Húsz évvel ezelőtti kutatási eredmények hevernek az asztal alatt, 80 oszlopos lyukkártyákon, és gyakorlatilag elvesztek, mert eltűnt az olvasásukra alkalmas technológia. Sorra tűnnek el a korábban rögzített információk, mert a technológia túlhalad-

ja a rögzítésükkor használtat: egyes mikrofilm-formátumokat, a számítógépes szalagok némelyikét, a keskenyfilmet, a Beta-Max videót, a 78 fordulatos lemezeket említve csak (mi több, egyes készülékek esetében egyetlen alkatrész, pl. vetítők, mikrofilm-olvasók esetében a speciális izzó hiánya válik a használat végleges akadályává). Kétségtelen, hogy az információk konvertálhatók egy újabb technológiájú hordozóra, ill. formátumra (végül is, így maradt fenn az irodalom az agyagtáblákról és a papirusztekercekről is), de az új formátum kiválasztása sem egyszerű, hiszen függ a jövőbeni használat módjától is. További probléma: ki engedheti meg magának, hogy mindent konvertáljon, és minden esetben, amikor egy új technológia megjelenik, ill. elterjed? Felelőssé tehető-e valamely intézmény (és ha igen, ki?) a folyamatos hozzáférés biztosításáért? Ha komoly gyűjteményeink vannak bizonyos, ma már túlhaladott formátumokban, meg kellene őriznünk a hozzájuk tartozó technológiát, ám ezt nem várhatjuk az ipartól, hiszen ők akkor tudják eladni új terméküket, ha a régi használatáról a vevő (akár kényszerűségből) lemond. Kollektív erőfeszítésekre lenne szükség, hogy összegyűjtsük a régi technológiájú készülékeinknek legalább leőhelyét, össze tudjuk hozni a készülékeket az igényekkel és továbbra is használhatóvá tegyük régimódi dokumentumainkat.

(Mohor Jenő)

Lásd még 120-121, 126-127, 164-166, 168-169, 195, 202, 217-218, 229-230